

رابطه هوش معنوی با تورش‌های رفتاری در سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران

محمدحسن ابراهیمی سروعلیا^۱ / محمد مرفوع^۲ / فاطمه قنبرلو^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه و بررسی تأثیر هوش معنوی که یکی از چهار هوش مطرح آدمی است، بر روی تورش‌های رفتاری از نوع احساسی سرمایه‌گذاران در بورس تهران مورد توجه قرار گرفته است. روش پژوهش پیش رو از نوع توصیفی، همبستگی و پیمایشی انتخاب شده است و جامعه آماری تحقیق، سرمایه‌گذاران بازار بورس اوراق بهادار تهران می‌باشند که با شیوه غیر تصادفی (دردسترس)، تعداد ۳۸۴ نفر به عنوان جامعه مورد هدف انتخاب شده‌اند و ابزار تحقیق نیز پرسشنامه می‌باشد. سرانجام نتیجه پژوهش بدین صورت حاصل شده است که بین هوش معنوی و سوگیری‌هایی مانند خودکنترلی، زیان‌گریزی، پشیمان‌گریزی، داشته‌بیش‌نگری رابطه معنادار وجود داشته ولی بین هوش معنوی و تورش‌های رفتاری دیگر گون‌گریزی و بهینه‌بینی رابطه معناداری وجود ندارد.

واژگان کلیدی: هوش معنوی^۴، تورش رفتاری^۵، سوگیری احساسی^۶، دانش مالی کلاسیک^۷

طبقه‌بندی موضوعی: G30، G34، J33

۱. هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

۲. هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

۳. کارشناس ارشد مدیریت مالی دانشگاه علامه طباطبائی

4. Spiritual intelligence

5. behavioral bias

6. Emotional biases

7. Standard financial theory

۱- مقدمه

با توجه به اهمیت بازار سرمایه در توسعه اقتصادی کشور و نقش سرمایه‌گذاران در این فرآیند، تحقیق حاضر بر آن است تا با بررسی نقش معنویت و هوش معنوی در کاهش تورش‌های رفتاری، خدمتی جدید را در اختیار سرمایه‌گذاران قرار دهد. صاحبان سرمایه در جریان سرمایه‌گذاری با بسیاری از مسائل و پیچیدگی‌هایی مواجه هستند. دانش مالی رفتاری که یک پدیده علمی نوین در عرصه اقتصادی محسوب می‌شود، با بهره‌گیری از دانش روانشناسی به بررسی ابعاد رفتاری سرمایه‌گذاران پرداخته است. در کنار بروز برخی از رفتارهای قابل قبول، رفتارهایی نیز مشاهده شده است که می‌تواند تأثیر منفی بر بازار بورس بگذارد. شناخت این گونه رفتارها که به تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران معروف است، می‌تواند به این گروه کمک شایانی نماید تا با کنترل آن، بازار سرمایه را از گزند مسائل فردی-رفتاری نجات بخشیده و با اطمینان بیشتری به آن پردازند. یکی از اهرم‌های کنترلی که می‌تواند تا حدود زیادی بر کاهش این گونه تورش‌ها تأثیر بگذارد، هوش معنوی است.

پژوهش پیش رو به دلیل اهمیت موضوع مترصد است تا با شناخت ابعاد، مفاهیم، کارکردها، و ارزشیابی هوش معنوی، تأثیر آن را بر کاهش سوگیری‌های رفتاری احساسی سرمایه‌گذاران مورد مطالعه قرار دهد. یقیناً آگاهی بخشی به این قشر که خادمان در عرصه اقتصاد کشور محسوب می‌شوند، می‌تواند بازدهی و کیفیت کار آنان را افزایش داده و موجبات رونق بازار سرمایه را بوجود آورد.

۲- بیان مسأله

امروزه توجه به دانش مالی رفتاری به علت گرایش بیشتر به حوزه رفتاری و روانشناسی روبه افزایش است. از علل این توجه روزافزون، یک سری معماهای مالی است که ذهن متفکرین را به خود مشغول کرده و روزبه‌روز بر تعداد آنها افزوده می‌شود. استثنائات مالی یا معماهای تجربی که نشان از انحراف بازار از قواعد منطقی و عقلانی دارد، در تناقض با بازار کارا هستند و CAPM نمی‌تواند آنها را توضیح دهد. برخی از عوامل از جمله احساسات یا ترجیحات بر قیمت‌های بازار نیز اثر می‌گذارند. (کردلونی و همکاران، ۱۳۸۸)

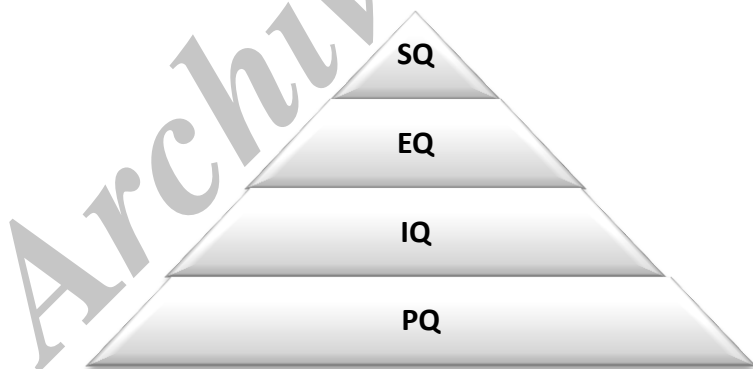
مکتب یا دیدگاه مالی رفتاری که از تلفیق روانشناسی و مالی بوجود آمده است، اظهار می‌دارد که روانشناسی در تصمیم‌گیری مالی نقش ایفا می‌نماید. از آنجا که خطاهای شناختی در نظریات سرمایه‌گذاری اثر می‌گذارد، بنابراین بر گزینه‌های مالی نیز اثرات خود را خواهد گذاشت.

۳- تاریخچه هوش معنوی

هوش معنوی اولین بار در سال ۲۰۰۰ میلادی از سوی متفکران غربی مطرح شد و این نقطه عطفی بود برای انتشار این موضوع که ذهن چگونه کار می کند؟ بنابراین هوش معنوی مستلزم راه های چندگانه برای یکپارچگی زندگی درونی ذهن، و روح با زندگی بیرونی از امور جهان است. هوش، گاهی اوقات به عنوان توانایی اداره کردن پیچیدگی شناختی تعریف می شود. برای مثال در فرهنگ لغت وبستر، هوش شامل توانایی فهمیدن، بکارگیری دانش ماهرانه، نتیجه را مورد استفاده قرار دادن و محیط شخص را زیر نفوذ خود درآوردن تعریف می شود. آن دیدگاهی که می گوید؛ "هوش، شامل بسیاری از توانایی های مختلف است" به وسیله گرایش های رایج در عصب شناسی و روانشناسی شناختی مورد حمایت قرار گرفته است در میان تحقیقاتی که انواع مختلف هوش را کشف کرده اند؛ هوارد گاردنر (۱۹۹۳) پیشقدم کار بر روی هوش های چندگانه در هاروارد بوده است. او به مردم کمک کرد تا بفهمند که هوش، چندگانه است.

۴- الگوی هوش های چندگانه:

ویلگزورث چهار نوع هوش بدنی، هوش ذهنی، هوش هیجانی، هوش معنوی را براساس ترتیب رشد آنها به شکل یک هرم مطرح کرده است. الگوی ورث در شکل زیر به نمایش درآمده است.

شکل (۱): هرم هوش های چندگانه ویلگزورث

الگوی مورد نظر ورث براساس این دیدگاه است که کودکان ابتدا بر بدن خود کنترل پیدا می کنند (PQ)، سپس مفاهیم زبانی و مفهومی هوشبهر (IQ)، خود را گسترش می دهند. هوش هیجانی (EQ) برای بسیاری از افراد، هنگامی مطرح است که علاقمند به گسترش روابط خود با دیگران

می‌باشند. و در انتها، هوش معنوی (SQ)، زمانی خودنمایی می‌کند که فرد به دنبال معنا و چرایی مسأله می‌گردد.

۵- مقایسه هوش معنوی با هوش متعارف

دیدگاه مک هاوک (Mc Hoc, 2002) در مورد تفاوت هوش معنوی و هوش متعارف در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول (۱): مقایسه هوش معنوی و هوش متعارف (Mc Hoc, 2002).

هوش معنوی	هوش متعارف
غیر اختصاصی (Non-specific)	اختصاصی
نمادین (Symbol)	معنایی (Semantic)
متحد کننده (Unify)	متمایز کننده
شکوفاکنده خود (Self-actualisation)	کنترل کننده خود (Self-control)
کیفی	کمی
معنوی	مادی
شهود (Intuition)	عقل

هوش معنوی، احساس خود را توسعه می‌دهد که نتیجه نظرات، عقاید و تجربه‌ها نیست بلکه چیزی فراتر از شخصیت است. هوش معنوی نبوغ طبیعی زندگی است که هرکس آن را به ارث می‌برد. فرایند هوش معنوی می‌تواند حالتی از زندگی در تعجب، علاقه و اشتیاق باشد، جایی که بصیرت (بینش) جدید به عنوان نشانه‌هایی از هوش جدید در نظر گرفته شود، هوشی که ما را قادر می‌سازد از آن پیروی کنیم. لحظه‌های دشوار زندگی بهترین زمانی است که می‌توان این هوش را اندازه گرفت. هوش معنوی قبل از هر چیز هدایت خود است. توصیف انواع مختلف هوش، طرح مفیدی برای تفاوت هوش معنوی از انواع دیگر هوش‌ها فراهم می‌کند (Vilber, 1995).

۶- تعاریف هوش معنوی

هوش معنوی به زندگی درونی ذهن و ارتباط آن با هستی و وجود جهان مربوط است. هوش معنوی توانایی فهمیدن عمیق سوالات معنوی و بینش درونی است که سطح‌های چندگانه از هوش است.

هوش معنوی، هوشیاری کامل درونی، آگاهی عمیق از جسم، ماده، روان و معنویت است.

عقیدهٔ یک روان‌درمان این است که هوش معنوی با قلب، باز می‌شود، با ذهن روشن می‌شود و با روان ملهم می‌گردد. هوش معنوی با هوش هیجانی مرتبط است، بنابراین به عنوان تمرین معنوی شامل توسعهٔ درون فردی و حساسیت میان فردی است (کشمیری و همکاران، ۱۳۸۶)

۷- اجزای هوش معنوی

عقل شهودی: نور بصیرت که به انسان اجازه می‌دهد در مورد جنبه‌های خاصی از واقعیت، خیال بافی کند.

ادراک استدلالی: این فرایند شامل ترسیم، توسعه و تحلیل بصیرت بدست آمده از طریق عقل شهودی است.

آگاهی بر خواست و نیت: با ترکیب عقل شهودی و ادراک مستدل، انسان قادر خواهد بود که به یک حالت دانستن وارد شود. دانستن کامل هدف و خواسته هایش.

عشق و شفقت: نعمت عشق بیانگر جریانی نامحدود عشق و انرژی الهی است.

قدرت و عدالت متمرکز: نقطهٔ مقابل عشق، زور و محدودیت است.

شفا و بخشش: وقتی عشق و زور و محدودیت به طور مطلوب متعادل شوند چنین نتیجه‌ای بدست می‌آید.

زندگی با شوق: بروز کامل عشق در شخصیت فرد و توانایی برای زندگی با شادی و شوق است.

زندگی باوقار، یکدلی و تعهد: به صورت پایبندی به اصول شخصی و نیروی متعالی خود است.

پیوند و خدمت خلاق: داشتن خلاقیت و ارتباط و پیوند با دیگران.

پادشاهی خداوند/ شادی/ زندگی با هوش معنوی مطلوب: یعنی تمام هستی را نشانه‌ای از خدا

دانستن (لطفی و همکاران، ۱۳۸۷)

دیدگاه ایمونز در مورد مؤلفه‌های هوش معنوی:

الف) هوش معنوی، نوعی هوش غایی است که مسائل معنایی و ارزش‌ها را به ما نشان داده و مسائل مرتبط با آن را برای ما حل می‌کند.

هوشی است که اعمال و رفتار ما در گستره‌های وسیع از نظر بافت معنا، جای می‌گیرد (Zohar, et

al., 2002).

ب) هوش معنوی، ممکن است در غالب ملاک‌هایی مانند صداقت، دلسوزی، توجه به تمام سطوح

هوشیاری، همدردی متقابل، وجود حس مبنی بر اینکه نقش مهمی در یک کل وسیع تر دارد، بخشش

و خیرخواهی معنوی و عملی، در جستجوی سازگاری و همسطح شدن با طبیعت و کل هستی، راحت بودن در تنهایی بدون داشتن احساس تنهایی.

ج) افرادی که هوش معنوی بالایی دارند، ظرفیت متعالی داشته و تمایل بالایی نسبت به هوشیاری دارند. آنها بخشی از اعمال روزانه خود را به امور معنوی و اعمال روحانی اختصاص می‌دهند و فضایی مانند بخشش، سپاسگذاری، فروتنی، دلسوزی و خرد از خود نشان می‌دهند (Voaghan, 2003).

الگوی چهار عاملی هوش معنوی از دیدگاه دیوید بی کینگ^۱:

مقصود از تعریف ذیل هوش معنوی، دقت بیشتر در بازانندیشی این مفهوم است.

هوش معنوی به عنوان یک مجموعه از ظرفیت‌های ذهنی تعریف می‌شود که در وحدت و یکپارچگی و کاربرد انطباقی جنبه‌های غیرمادی و مافوق هستی فرد و رسیدن به نتایجی از قبیل اندیشه‌های وجودی عمیق، بهبود معنا، شناخت خویش برتر و سلطه بر سطوح معنوی شرکت دارند، برای هوش معنوی ۴ اساس پیشنهاد شده است:

۱. تفکیک انتقادی وجودی (اولین مؤلفه هوش معنوی به تفکر انتقادی وجودی که همانا توانایی اندیشیدن به طور انتقادی است، اشاره می‌کند).

۲. تولید معنای شخصی (دومین مؤلفه، تولید معانی شخصی است که به توانایی ساخت مقصود شخصی و هدف موجود و تسلط به مقصود زندگی است)

۳. آگاهی متعالی (سومین مؤلفه به ظرفیت شناسایی ابعاد برتر خویشتن "نفس متعالی و فراشخصی" اشاره می‌کند).

۴. توسعه سطح هوشیار (چهارمین مؤلفه به توانایی ورود و خروج، از حالت‌های بالاتر معنوی هوشیاری به صلاح دید خود فرد تعریف می‌شود)

در حالی که بعدها از لحاظ تجربی بررسی شد، مناسبات متقابل این توانایی‌ها توسط دو خصوصیت مشترک روشن می‌شود.

(۱) انسان‌ها، فی‌الذات در آفرینش معنوی هستند.

(۲) انسان‌ها بر جنبه‌های برتر و غیرمادی معنویت، مستقر هستند.

این‌ها اصول واحد این توانایی‌های ذهنی منحصر بفرد اند. این ثابت خواهد کرد که این مؤلفه‌ها در حقیقت توانایی‌ها و ظرفیت‌های ذهنی اند نه راه‌های برگزیده رفتار (King, 2008).

1. Deivid B King

۸- دانش مالی رفتاری

"دانش مالی کلاسیک سرمایه گذاران را منطقی می‌انگارد اما در دانش مالی، آنها نرمال هستند" (Meir Statman, 2000).

مالی رفتاری که عموماً از آن به عنوان کاربرد روانشناسی در دانش مالی تعبیر می‌شود، به ویژه پس از ترکیدن "حباب قیمتی سهام شرکت های تکنولوژی" در مارس سال ۲۰۰۰، به یک موضوع روز تبدیل شد. علی رغم اینکه واژه مالی رفتاری در کتاب‌ها و نشریات تخصصی بسیار مورد استفاده قرار گرفت، تاکنون مفهوم درست آن به روشنی درک نشده است.

شاید یکی از دلایل این موضوع، تشابه اسمی واژه‌هایی نظیر "علوم رفتاری"، "روانشناسی سرمایه‌گذار"، "روانشناسی شناختی"، "اقتصاد رفتاری"، "اقتصاد تجربی" و علوم شناختی باشد. افزون بر آن بسیاری از کتاب‌هایی که اخیراً با عنوان روانشناسی سرمایه گذار منتشر شده است گرچه به ابعدی از دانش "مالی رفتاری" اشاره می‌کند، اما در معرفی جامع و روشن آن چندان موفق نبوده‌اند.

محققین و دانشمندان مشهوری نظیر پروفیسور "رابرت شیلر"، استاد دانشگاه ییل، "گرین اسپین" رئیس وقت فدرال رزرو، "ریچارد تالر" استاد دانشگاه شیکاگو، "اون لامونت" استاد دانشگاه شیکاگو و دیگران از جمله افرادی هستند که در زمینه دانش مالی رفتاری دست به تحقیقات و بررسی های وسیعی زده‌اند. دو محقق دیگر به نام‌های "آندری شیلفر" از دانشگاه "هاروارد" و "میراستمن" از دانشگاه سانتا کلارا نیز در توسعه دانش مالی رفتاری مؤثر بوده‌اند. پروفیسور شیلفر کتابی با عنوان "بازارهای ناکارآمد؛ مقدمه ای بر مالی رفتاری" منتشر کرد که مطالعه آن برای علاقمندان به مباحث بازار کارا و علوم مالی رفتاری جالب است.

شیلفر مقاله ای با عنوان "مالی رفتاری؛ چالش‌های گذشته و وعده‌های آینده" منتشر کرده است که یک تحقیق کلاسیک بسیار مؤثر در مالی رفتاری به شمار می‌آید. براساس تحلیل‌های میراستمن، استاد دانشگاه سانتا کلارا؛ دانش مالی رفتاری همانند دانش مالی کلاسیک بر پایه‌هایی از مفاهیم و مفروضات اساسی بنا شده است. با این تفاوت که مالی کلاسیک مفروضات خود را در بستری از ایده آل‌ها بنا نهاده است، در حالیکه مالی رفتاری این مفروضات را در بستری مشاهده شده (واقع گرایانه) بنا می‌کند. مالی رفتاری یک مفهوم نسبتاً جدید برای سرمایه گذاران و نیز مشاوران سرمایه‌گذاری است که گاه ممکن است در پذیرش آن و یا اعتبار آن تردید داشته باشند. افزون بر آن ممکن است مشاوران از طرح پرسش‌های روانشناسی از مشتریان خود برای پی بردن به تمایلات (سوگیری‌های) آنها، اکراه داشته باشند.

۹- تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران

سوگیری‌های رفتاری یا به عبارت دیگر تورش‌های رفتاری به عنوان "اشتباهات سیستماتیک" در قضاوت تعریف شده است. محققین فهرست بلندی از انواع تورش‌های رفتاری را شناسایی و ارائه نموده‌اند. مطالعات اخیر بیش از ۵۰ نوع تورش رفتاری شناخته شده در مورد سرمایه‌گذاران را معرفی کرده و این درحالی است که بسیاری از تمایلات رفتاری هنوز به روشنی مورد شناسایی قرارنگرفته است. اگرچه طبقه بندی تورش‌های رفتاری مفید است اما به اندازه کاربردهای عملی رفتار سوگیرانه در موقعیت‌های واقعی سرمایه‌گذار اهمیت ندارد.

سوگیری‌های رفتاری در دو طبقه اصلی جای می‌گیرند. "شناختی" و "احساسی" که هر دو گونه می‌تواند قضاوت‌های غیرعقلایی را موجب شود. از آنجاییکه منشأ تمایلات شناختی استدلال نادرست است، غالباً اطلاعات بیشتر و مشاوره می‌تواند آن را تصحیح کند. در مقابل تمایلات احساسی، نه از محاسبات آگاهانه که از شهود یا انگیزش‌نات می‌گیرد، بنابراین تصحیح آنها مشکل است.

۱۰- تقسیم بندی تورش‌های رفتاری

پمپین در کتاب خود تحت عنوان "تورش‌های رفتاری و مدیریت ثروت" تورش‌های رفتاری را در دو طبقه کلی به شرح جدول زیر تقسیم کرده است:

جدول (۲): تقسیم بندی دوگانه پمپین از تورش‌های رفتاری

<p>خطای اطمینان بیش از حد - خطای دسترسی - خطای محافظه‌کاری - خطای حسابداری ذهنی - خطای پس بینی (ادراک پس از وقوع) - خطای ناهماهنگی شناختی - خطای تأیید و تصدیق - خطای خود اسنادی - خطای ابهام‌گریزی - خطای تازه‌گرایی - خطای شکل یا چهارچوب‌گرایی - خطای نمایندگی - خطای تکیه کردن و سازش - خطای توهم کنترل</p>	<p>شناختی</p>
<p>خطای خودکنترلی - خطای بهینه‌بینی - خطای پشیمان‌گریزی - خطای ضررو زیان‌گریزی - خطای بخشش - خطای وضع موجود</p>	<p>عاطفی</p>

در این پژوهش برای مطالعه تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران از تقسیم بندی پمپین که تورش‌ها را به دو طبقه شناختی و احساسی تقسیم نموده است استفاده شده است. به دلیل شهودی و انگیزشی بودن تورش‌های رفتاری احساسی و همخوانی آن با مبحث هوش معنوی، در تحقیق پیش رو فقط طبقه تورش‌های احساسی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

۱-۱۰-۱- تورش های احساسی

۱-۱۰-۱-۱- داشته بیش نگری^۱

افراد در معرض سوگیری "داشته بیش نگری" زمانی که از حقوق مالکیت یک دارایی برخوردار هستند ارزش بیشتری را به آن در مقایسه با زمانی که آن دارایی مایملک آنها نیست قائل می شوند. سوگیری "داشته بیش نگری" با تئوری های اقتصاد کلاسیک ناسازگاری دارد. در این تئوری ها تأکید می شود تمایل یک فرد برای پرداخت بابت یک کالا باید با تمایل وی برای پذیرش سلب مالکیت آن کالا_ زمانی که سلب مالکیت به شکل جبران خسارت اندازه گیری می شود_ برابر و یکسان باشد.

۱-۱۰-۲- خودکنترلی^۲

سوگیری خودکنترلی یک گرایش رفتاری در انسان است که افراد را بر می انگیزاند تا به جای اینکه برای فردا پس انداز کنند، امروز خرج کنند.

سوگیری خودکنترلی را می توان به صورت یک تعارض بین میل افراد به مبالغه کردن در مورد خود (بیش از حد روی خود حساب کردن) و ناتوانی آنها نیز توصیف نمود. این تعارض از نبود انضباط شخصی و خودکنترلی در اقدام عینی و محسوس برای رسیدن به آن تمایلات، نشأت می گیرد. با این حال واقعیت نشان می دهد که تعداد زیادی از افراد در موقعیت های این چینی، اهداف بلند مدت خود را برای بدست آوردن رضایت مندی موقتی و زودگذر به هم می ریزند.

۱-۱۰-۳- بهینه بینی^۳

افراد خوش بین، مایلند دنیا را بهتر از آن که هست ببینند. برخی مطالعات تجربی نشان می دهد که در مورد همه خصیصه های شخصی مثبت، مثل مهارت در رانندگی، خوش سیما بودن، طبع بذله گویی، خوش اندامی، عمر طولانی مورد انتظار و نظایر آن، اکثر افراد تمایل دارند که خود را بهتر و بالاتر از حد متوسط ارزیابی کنند. به همین ترتیب سرمایه گذاران نیز تمایل دارند در مورد بازارها، اقتصاد و پتانسیل های عملکرد مطلوب سرمایه گذاری خود، بیش از اندازه بهینه بین باشند. بسیاری از سرمایه گذاران بیش از حد بهینه بین معتقدند که سرمایه گذاری های نامطلوب برای آنها اتفاق نخواهد افتاد و این نوع سرمایه گذاری، تنها دیگران را متأثر می سازد. چنین غفلت و اشتباهی می تواند به

1. Endowment Bias

2. Self-Control Bias

3. Optimism

پرتفوی افراد آسیب برسانند، زیرا آنها از توجه به پیامدهای منفی بالقوه‌ای که ممکن است از تصمیمات سرمایه‌گذاری حاصل شود، قصور و غفلت می‌کنند.

۱-۱-۴- زیان‌گریزی^۱

سوگیری زیان‌گریزی به عنوان بخشی از "تئوری چشم انداز"^۲ توسط "کانمن" و "تورسکی" در سال ۱۹۷۹ و در پاسخ به یافته‌های تئوری مزبور مبنی بر اینکه تمایل افراد به پرهیز از زیان، بیشتر از کشش آنها به سمت کسب سود است، توسعه یافت.

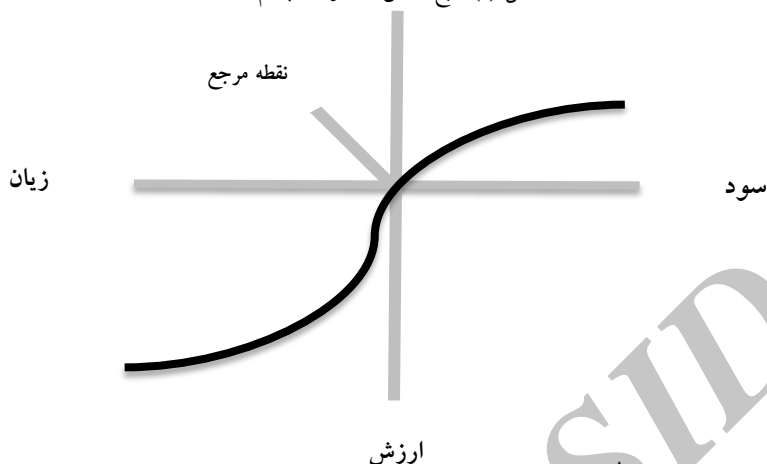
برخی از مطالعات در مورد زیان‌گریزی یک قاعده سرانگشتی رایج را بوجود آورده‌اند که: از نظر روانی، امکان وقوع زیان به عنوان یک محرک، بطور متوسط دو برابر امکان کسب سودی به همان میزان در تصمیم افراد مؤثر است، به بیانی دیگر یک شخص زیان‌گریز، ممکن است به ازای هر دلاری که سرمایه‌گذاری کرده و در معرض ریسک قرار می‌دهد، حداقل سود دو دلاری طلب کند. در این سناریو ریسک‌هایی که دو برابر نمی‌پردازند^۳، قابل قبول نیست. زیان‌گریزی مانع می‌شود که فرد، خود را از دست سرمایه‌گذاری‌های غیرسودآور، حتی زمانی که خود نیز انتظار تغییر و بهبود اساسی در این سرمایه‌گذاری‌ها ندارد، خلاص کند.

زیان‌گریزی از "تئوری چشم انداز" گرفته می‌شود، جایی که "کانمن" و "تورسکی" بطور صریح الویت‌ها و ترجیحات نسبی مسلم و محسوس را ذکر نمی‌کنند [مثلاً، من ترجیح می‌دهم که از زیان دور باشم تا اینکه سود کسب کنم]. آنها زیان‌گریزی را در قالب تابع ارزش "S" شکل^۴ که نماینده مطلوبیت است، توصیف می‌کنند. این تابع، کل مرحله ارزیابی در "تئوری چشم انداز" را مدل‌سازی می‌کند. مطابق نظر این دو محقق، افراد همه سود و زیان‌های بالقوه را در مقایسه با یک نقطه مرجع شاخص (نقطه مبدأ نمودار ترسیم شده) ارزیابی می‌کنند. تابع ارزش که از این نقطه عبور می‌کند نامتقارن است. تصویر حاکی از آن است که تأثیر زیان بیشتر از تأثیر سود است [البته با در نظر گرفتن نوسان یکسان در قدر مطلق این دو].

---

1. Loss Aversion Bias
2. Prospect Theory
3. Pay Double
4. S-Shaped

شکل (۲): تابع ارزش در تئوری چشم انداز

۱۰-۱-۵- پشیمان‌گریزی^۱

افرادی که از تأسف و ندامت گریزانند، از انجام اعمال و اقدامات قاطعانه پرهیز می‌کنند، زیرا می‌ترسند که رویداد گرایی ثابت کند هرآنچه که آنها انتخاب کرده‌اند، نتیجه‌ای کمتر از حد بهینه در پی داشته است. اساساً این سوگیری به دنبال پیشگیری از رنج و عذاب ناشی از تصمیم‌گیری‌های ضعیف است. پشیمان‌گریزی یک پدیدهٔ احساسی است که اغلب موجب می‌شود سرمایه‌گذاران به موقعیت‌های سرمایه‌گذاری زیان‌ده خود تا مدت‌ها وفادار باقی بمانند تا از این طریق از قبول اشتباه و تحقق زیان پرهیز کنند. گریز از ندامت همچنین موجب می‌شود افراد در مورد وارد شدن به بازارهای مالی که اخیراً در آنها زیان‌هایی به وقوع پیوسته است، بی‌اندازه بیمناک باشند. زمانی که سرمایه‌گذاران پیامدهای منفی سرمایه‌گذاری خود را تجربه می‌کنند، خودبخود به سمت محافظه‌کاری و عقب‌نشستن متمایل شده و در پی التیام زخم‌های خود برمی‌آیند، درحالی‌که منطقاً باید به سراغ سهام زیر قیمت رفته و سریعاً خریداری کنند.

۱۰-۱-۶- دگرگون‌گریزی^۲

سوگیری دگرگون‌گریزی که توسط "ویلیام سامونلسون"^۳ و "ریچارد زیک هوسر"^۴ در سال ۱۹۸۸ واژه سازی گردید، یک سوگیری احساسی است که افراد را ترغیب می‌کند تا چیدمان بدیل‌های

1. Regret Aversion Bias
2. Status Quo Bias
3. William Samuelson
4. Richard Zeckhouser

انتخاب (گزینه‌ها) را به گونه‌ای انجام دهند تا منجر به انتخابی شود که شرایط فعلی (وضع موجود) را تأیید می‌کند. به عبارت دیگر سوگیری دگرگون‌گریزی در افرادی دیده می‌شود که ترجیح می‌دهند پدیده‌ها نسبتاً ثابت باقی مانده و تغییر نکنند. اصل علمی "اینرسی" تشابهات فراوانی با سوگیری وضع موجود دارد؛ این اصل بیان می‌کند: جسمی که در وضعیت سکون است، در همین وضع باقی می‌ماند، مگر اینکه یک نیروی بیرونی آن را به حرکت درآورد و در مقابل، جسمی که در حال حرکت با یک سرعت ثابت است تمایل به حفظ وضع موجود دارد مگر اینکه یک نیروی بیرونی آن را متوقف نماید (بدری، ۱۳۸۸).

۱۱- پیشینه تحقیق

۱۱-۱- تحقیقات خارجی

- تحقیقات جامعی در دانشگاه میتی سوتا پیرامون نقش هوش معنوی در هدف‌زدگی، رضایت از زندگی و سلامت روانی، با جامعه آماری قابل توجهی انجام گرفت و مشخص شد که بین هوش معنوی و سلامت روانی دانشجویان دانشگاه، همبستگی مثبتی وجود دارد (George, et al., 2000).

- برایان لوسی و همکاران (Lucy, et al., 2004) تحقیقی را با عنوان نقش احساسات در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذار انجام داده است. این مقاله تلفیقی از پژوهش‌های نوظهور درباره تأثیر احساسات بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و قیمت‌گذاری حقوق صاحبان سهام شرکت را ارائه می‌کند و توضیح می‌دهد که چطور سرمایه‌گذاران اجازه می‌دهند وضعیت خلقی آنها در زمان اتخاذ تصمیم درباره سرمایه‌گذاری بر قضاوتشان اثر گذارد. این روش یک ابزار کارآمد تصمیم‌گیری است و با دانش ما پیرامون چگونگی اتخاذ تصمیمات سازگار است ولی اگر سرمایه‌گذاران اجازه دهند حالات خلقی غیرمرتبط بر قضاوتشان اثر گذارد می‌تواند منجر به اشتباهاتی نیز شود. این پژوهش نشان می‌دهد که گاهی اوقات سرمایه‌گذاران بر اساس دوست داشتن یا دوست نداشتن یک شرکت، تصمیم به سرمایه‌گذاری می‌گیرند. حال آن که چنین چیزی با آنچه که درباره نحوه تصمیم‌گیری افراد می‌دانیم سازگار است ولی با قیمت‌گذاری کارای حقوق صاحبان سهام شرکت سازگار نیست. این پژوهش متغیر جدیدی را مورد آزمون قرار نداده است و فقط به جمع‌بندی، ترکیب و تحلیل پژوهش‌های پیشین پیرامون نقش احساسات در تصمیم‌گیری پرداخته است.

- لیچ و همکارانش (Leach, et al., 2004) تحقیقی درباره رابطه بین معنویت و بخشش انجام داده‌اند و محققین به این نتیجه رسیده‌اند که معنویت نقش مهمی در بخشش دارد. در این بررسی سعی داشتند تا معنویت را از طریق مقیاس بهزیستی معنوی و مقیاس تعالی معنوی بسنجند که اختلاف معناداری از معنویت در بررسی حالت بخشش گزارش شده است. نتایج رگرسیون چند متغیری نشان داد که اختلاف معناداری بین معنویت و یک عامل وجود دارد. علاوه بر این همبستگی معناداری بین بخشش با همه زیر مقیاس‌های معنویت بدست آمد، در صورتی که بخشش، خود تنها با یک زیر مقیاس مرتبط بود.

- گینا بونتمپو (Buontempo, 2005) در تحقیقات خود، تأثیر هوش هیجانی را بر تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی افراد مطرح ساخت. او ارتباط بین توانایی‌های مرتبط با هوش هیجانی و تورش‌های رفتاری را مورد بررسی قرار داد. همچنین بررسی کرد که برخی مهارت‌ها به عنوان واسطه‌ای بین هوش هیجانی و تورش‌های رفتاری عمل می‌کند.

- مطالعه‌ای توسط سالوی و همکاران، (Salovy, et al., 2007) در خصوص هوش هیجانی و ارتباط آن با رفتار سرمایه‌گذاران انجام گرفت. این تحقیق و مطالعه در خصوص افرادی که دو حساب بانکنشستگی داشتند و در هر کدام ۵۰۰۰ دلار تحت مدیریت و نگهداری داشتند، شامل می‌شد. سالوی و همکارانش در این تحقیق ارتباط بین هوش هیجانی و سوگیری‌های رفتاری را به اثبات رساندند.

- امریک و همکاران (Ameriks, et al., 2009) ارتباط هوش هیجانی با رفتار سرمایه‌گذار، مرتبط با تصمیم‌سازی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد، افرادی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردارند، احتیاط بیشتر و جسارت کمتری در معاملات از خود نشان دادند. آنها تمایل به معاملات کمتر و عدم تغییر در پرتفوی داشتند. افراد با هوش هیجانی بالا، در تصمیم‌گیری رویکرد متعادل‌تری انتخاب و کمتر تصمیمات نهایی اتخاذ کردند.

۱۱-۲- تحقیقات داخلی

- صدقی خوراسگانی (۱۳۸۴) در تحقیق خود با عنوان "شناسایی، بررسی و توصیف سبک‌های غالب رفتاری سرمایه‌گذاران در بازار سهام تهران" با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کیفی و تعیین سطح خطای ۰.۰۵، خطای برآورد ۰.۱ و نسبت موفقیت ۰.۵ تعداد نمونه مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌ها را ۹۴ نفر محاسبه نموده و سپس ۱۰۰ پرسشنامه به منظور شناسایی سبک‌های رفتاری در بین

سرمایه‌گذاران توزیع کرد که ۹۹ مورد، مورد تحلیل قرار گرفت. وی در این پژوهش، سرمایه‌گذاران را به سه دسته افراد مطمئن، محافظه‌کار و ریسک‌پذیر تقسیم نموده است.

- تحقیقی با موضوع رابطه بین هوش معنوی و اختلالات شخصیتی، با استفاده از پرسشنامه میلون و پرسشنامه هوش معنوی در بین ۱۱۰ نفر از مادران شهرستان علی آباد کتول انجام شد. در این پژوهش مشخص شد بین هوش معنوی و اختلالات شخصیتی، رابطه‌ای وجود دارد. (بوژمهرانی و همکاران، ۱۳۸۶)

- در پژوهشی که توسط گروهی از دانشجویان دانشگاه بوعلی سینای همدان در سال ۱۳۸۷ انجام شد، مشخص شد که بین هوش معنوی و بهداشت معنوی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد. این رابطه با استفاده از تحلیل رگرسیون و همبستگی به تفکیک چهاربعد پرسشنامه سلامت عمومی با هوش معنوی مورد تحلیل قرار گرفته است. (یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۷)

- محزون (۱۳۸۹) با انجام پژوهش پیرامون اثر ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و شخصیتی با تورش‌های رفتاری متداول بر روی مدیران سرمایه‌گذاری و فعالان بازار بورس به این نتیجه رسید که بین ویژگی‌های فردی و شخصیتی سرمایه‌گذاران و تورش‌های رفتاری آنها رابطه معناداری وجود دارد ولی این تحقیق نشان داد که بین عنصر جنسیت و تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران رابطه معناداری وجود ندارد. او همچنین با انجام این تحقیق کوشش نمود تا سرمایه‌گذاران بازار بورس را با ۲۰ نوع تورش رفتاری متداول آشنا سازد.

- قلی‌پور و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی تحت عنوان بررسی اثرات شخصیت سرمایه‌گذاران و خطاهای ادراکی در سرمایه‌گذاری آنها در بورس اوراق بهادار تهران، چنین نتیجه‌ای بدست آمد: هدف از این پژوهش شناخت خطاهای ادراکی رایج بین سرمایه‌گذاران و ارتباط آن با شخصیت آنها است. به این منظور تعداد ۲۰۰ نفر از سرمایه‌گذاران شرکت بورس اوراق بهادار تهران به عنوان نمونه، به روش تصادفی انتخاب و داده‌های مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شده است. با استفاده از تحلیل عاملی و همبستگی تلاش شده است تا صحت فرضیه‌های مورد آزمون قرار گیرد. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که خطاهای ادراکی مطرح شده در پژوهش دارای رابطه معناداری با شخصیت سرمایه‌گذاران است.

- صانعی (۱۳۹۱) تحقیقی پیرامون تأثیر هوش هیجانی بر سوگیری رفتاری سرمایه‌گذاران انجام داده است. او در این پژوهش که از پرسشنامه‌ی هوش هیجانی بار-ان استفاده کرده بود به این نتیجه دست یافت که بین هوش هیجانی و برخی از سوگیری‌های رفتاری سرمایه‌گذاران رابطه‌ی معنادار و

در برخی موارد هم به رابطه بین این دو متغیر هم دست نیافت. او در این تحقیق از مدل همبستگی اسپیرمن استفاده کرده بود.

۱۲- فرضیه های تحقیق

در هر پژوهش و بررسی علمی که انسان به دنبال کشف حقیقت است، قبل از اقدامات عملی باید برای خود فرضیاتی را پیش بینی نماید. فرضیه ها، قوانین آزمون نشده و حدس و گمان های امتحان نشده هستند که اگر با شرایط علمی و تسلط کافی پیشنهاد شوند، می توانند به عنوان نقشه راه محقق باشند. در این پژوهش نیز همانند سایر حرکت های علمی فرضیاتی پیشنهاد شده است که عبارتند از:

- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری خود کنترلی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری زیان گریزی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری دگرگون گریزی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری داشته بیش نگری رابطه معناداری وجود دارد.
- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری بهینه بینی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین هوش معنوی سرمایه گذاران و تورش رفتاری پشیمان گریزی رابطه معناداری وجود دارد.

۱۳- مندولوژی تحقیق

۱۳-۱- روش تحقیق

از نظر روش، تحقیق حاضر را می توان از نوع توصیفی به حساب آورد. در این پژوهش محقق درصدد بیان و بررسی وضع موجود بوده و به توصیف نظام مند وضع فعلی می پردازد و ارتباط بین متغیرها را مورد مطالعه قرار می دهد، لذا از نوع همبستگی نیز می باشد. این تحقیق از نظر روش اجرا از نوع پیمایشی می باشد، چون با استفاده از پرسشنامه به بررسی نظرات سرمایه گذاران می پردازد.

۱۳-۲- جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر را تمام سرمایه گذاران بازار بورس اوراق بهادار تهران تشکیل می دهند که با استفاده از فرمول آماری جامعه نامحدود، تعداد ۳۸۴ نفر از سرمایه گذاران تعیین شده اند. که از طریق روش نمونه گیری غیر تصادفی ساده (دردسترس) استفاده شده است. فرمول آماری مورد نظر برای تعیین حجم نمونه عبارتست از:

$$n = \frac{Z^2_{1-\frac{\alpha}{2}} pq}{\varepsilon^2} = \frac{3.8416 \times 0.25}{(0.05)^2} = 384$$

در این رابطه $Z_{\alpha/2}$ سطح زیر منحنی نرمال استاندارد به ازای سطح معنی داری $1-\alpha$ است. pq نیز برآوردی از انحراف معیار جامعه است که بیشترین مقدار آن ۰.۲۵ می‌باشد. مقدار ε نیز سطح خطای برآورد است که در این تحقیق ۰.۰۵ منظور شده است. بر این اساس و در سطح معنی دار ۰.۹۵ و با توجه به $Z_{0.025} = 1.96$ مقدار اندازه نمونه برابر ۳۸۴ می‌شود.

با توجه به تعداد نمونه ۳۸۴ نفره، محقق ضمن پیش بینی (۲۰ درصد) احتمال عدم تکمیلیا عدم بازگشت تعدادی از پرسشنامه‌ها از سوی پاسخ دهندگان و همچنین احتمال وجود نواقص در تعدادی از پرسشنامه‌ها اقدام به توزیع ۴۶۱ پرسشنامه بین جامعه آماری نموده است. از پرسشنامه های توزیع شده ۳۹۷ مورد بازگشت داده شد که تعداد ۴ مورد از آنها به علت عدم دقت پاسخگویی به سؤالات قابل استفاده نبود، لذا کنار گذاشته شد و مورد استفاده قرار نگرفتند. بر این اساس تعداد ۳۹۳ عدد پرسشنامه معتبر شناخته شدند.

۱۳-۳- ابزار جمع آوری اطلاعات

ابزار جمع آوری اطلاعات در این تحقیق، دو نوع پرسشنامه است که برای تعیین میزان هوش معنوی در افراد از پرسشنامه استاندارد کینگ استفاده شده است و برای مطالعه تورش‌های رفتاری و ارتباط بین هوش معنوی و تورش‌های احساسی از دو نوع پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته شده است.

پرسشنامه استاندارد کینگ با ۲۴ پرسش و پرسشنامه محقق ساخته تورش رفتاری (با الهام از پرسشنامه استاندارد پمپین) با ۲۴ پرسش است که در اختیار سرمایه‌گذاران قرار گرفته و در طیف لیکرت، نظرات خود را اعلام نموده‌اند. در پژوهش حاضر به منظور بررسی مقدار آلفای کرونباخ در یک طرح مقدماتی تعداد ۳۵ عدد پرسشنامه در جامعه آماری توزیع شد. آلفای کرونباخ بدست آمده برای پایایی ابزار تحقیق در پرسشنامه هوش معنوی ۰.۹۱، و تورش‌های رفتاری ۰.۷۳ بوده است. در این تحقیق برای بررسی روایی؛ روایی محتوا، روایی سازه و روایی ظاهری با استفاده از نظرات اصلاحی اساتید، خبرگان و صاحب نظران مورد بررسی قرار گرفته و به تأیید رسیده است.

۱۴- روش تجزیه و تحلیل داده ها

به منظور تحلیل داده ها و آزمون فرضیه های تحقیق، از روش مدل یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. مدل یابی معادلات ساختاری یک تکنیک چند متغیری و نیرومند از خانواده رگرسیون چند متغیری و مدل خطی کلی است که به پژوهشگر امکان می دهد مجموعه ای از معادلات رگرسیون را به گونه همزمان مورد آزمون قرار دهد. مدل یابی معادلات ساختاری یک رویکرد آماری جامع برای آزمون فرضیه هایی درباره روابط بین متغیرهای تحقیق است.

۱۵- تحلیل توصیفی داده ها

۱-۱۵- بررسی وضعیت نمونه آماری از لحاظ جنسیت

جدول (۳): توزیع فراوانی وضعیت جنسیت اعضای گروه نمونه

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
زن	۱۳۶	۳۵
مرد	۲۵۷	۶۵
کل	۳۹۳	۱۰۰

۲-۱۵- بررسی وضعیت نمونه آماری از لحاظ تحصیلات

جدول (۴): توزیع فراوانی تحصیلات اعضای گروه نمونه

تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
دیپلم تا فوق دیپلم	۸۹	۲۲
لیسانس	۱۲۱	۳۱
فوق لیسانس به بالا	۱۸۳	۴۷
کل	۳۹۳	۱۰۰

۱۵-۳- بررسی وضعیت نمونه از لحاظ سابقه سرمایه گذاری

جدول (۵): وضعیت سابقه سرمایه گذاری اعضای گروه نمونه

سابقه سرمایه گذاری	فراوانی	درصد فراوانی
کمتر از ۵ سال	۲۸۷	۷۳
بین ۵ تا ۱۰ سال	۷۱	۱۸
بیشتر از ۱۰ سال	۳۵	۹
کل	۳۹۳	۱۰۰

۱۶- همبستگی بین متغیرهای پژوهش

جدول (۶): ضریب همبستگی پیرسون متغیرهای تحقیق

هوش معنوی		متغیرها
معناداری در سطح	ضریب همبستگی	
۰/۹۹	-۰/۵۶	تورش رفتاری خودکنترلی
۰/۹۹	-۰/۶۴	تورش رفتاری زیان‌گریزی
معنادار نمی باشد	-۰/۱۸	تورش رفتاری دگرگون‌گریزی
۰/۹۹	-۰/۳۹	تورش رفتاری داشته بیش‌نگری
معنادار نمی باشد	-۰/۱۳	تورش رفتاری بهینه بینی
۰/۹۹	-۰/۵۸	تورش رفتاری پشیمان‌گریزی

۱۷- آزمون فرضیه‌های تحقیق

نتیجه آزمون فرضیه‌های تحقیق به روش معادلات ساختاری به شرح جدول زیر می باشد:

جدول (۷): خلاصه آزمون فرضیه های تحقیق

نتیجه	آماره آزمون	ضریب مسیر	فرضیه های تحقیق
تائید فرضیه	** -۳/۶۸	-۰/۶۱	هوش معنوی و خود کنترلی
تائید فرضیه	** -۴/۶۴	-۰/۷۹	هوش معنوی و زیان گریزی
رد فرضیه	-۱/۴۹	-۰/۳۹	هوش معنوی و دگرگون گریزی
تائید فرضیه	** -۵/۰۳	-۰/۵۶	هوش معنوی و پیش نگر
رد فرضیه	-۱/۳۵	-۰/۳۶	هوش معنوی و بهینه بینی
تائید فرضیه	** -۳/۱۶	-۰/۶۳	هوش معنوی و پشیمان گریزی

** معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد

۱-۱۷- بررسی فرضیه ۱

بین هوش معنوی سرمایه گذاران با تورش رفتاری خود کنترلی رابطه معناداری وجود دارد. بر طبق ضریب مسیر (-۰/۶۱) و آماره آزمون (-۳/۶۸) در جدول ۷ (که در خارج بازه ۲/۵۸- تا ۲/۵۸+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (-۰/۵۶) در جدول ۶، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری خود کنترلی در سطح اطمینان ۹۹٪ رابطه معناداری وجود دارد و رابطه این دو متغیر باهم خطی و از نوع منفی (معکوس) می باشد. از این رو فرضیه ۱ در سطح اطمینان ۹۹٪ مورد پذیرش قرار می گیرد.

۲-۱۷- بررسی فرضیه ۲

بین هوش معنوی و تورش رفتاری زیان گریزی رابطه معناداری وجود دارد. بر طبق ضریب مسیر (-۰/۷۹) و آماره آزمون (-۴/۶۴) در جدول ۷ (که در خارج بازه ۲/۵۸- تا ۲/۵۸+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (-۰/۶۴) در جدول ۶، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری زیان گریزی در سطح اطمینان ۹۹٪ رابطه معناداری وجود دارد و رابطه این دو متغیر باهم خطی و از نوع منفی (معکوس) می باشد. از این رو فرضیه ۲ در سطح اطمینان ۹۹٪ مورد پذیرش قرار می گیرد.

۳-۱۷- بررسی فرضیه ۳

بین هوش معنوی و تورش رفتاری دگرگون گریزی رابطه معناداری وجود ندارد.

بر طبق ضریب مسیر (۰/۳۹) و آماره آزمون (۱/۴۹-) در جدول ۷ (که در داخل بازه ۱/۹۶- تا ۱/۹۶+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (۰/۱۸-) در جدول ۶ که در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نشده است، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری دگرگونگریزی رابطه معناداری وجود ندارد. از این رو فرضیه ۳ مورد پذیرش قرار نمی گیرد.

۱۷-۴- بررسی فرضیه ۴

بین هوش معنوی و تورش رفتاری داشته بیش نگری رابطه معناداری وجود دارد. بر طبق ضریب مسیر (۰/۵۵-) و آماره آزمون (۵/۰۳-) در جدول ۷ (که در خارج بازه ۲/۵۸- تا ۲/۵۸+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (۰/۳۹-) در جدول ۶، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری داشته بیش نگری در سطح اطمینان ۹۹٪ رابطه معناداری وجود دارد و رابطه این دو متغیر باهم خطی و از نوع منفی (معکوس) می باشد. از این رو فرضیه ۴ در سطح اطمینان ۹۹٪ مورد پذیرش قرار می گیرد.

۱۷-۵- بررسی فرضیه ۵

بین هوش معنوی و تورش رفتاری بهینه بینی رابطه معناداری وجود ندارد. بر طبق ضریب مسیر (۰/۳۶-) و آماره آزمون (۱/۳۵-) در جدول ۷ (که در داخل بازه ۱/۹۶- تا ۱/۹۶+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (۰/۱۳-) در جدول ۶ که در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نشده است، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری بهینه بینی رابطه معناداری وجود ندارد. از این رو فرضیه ۵ مورد پذیرش قرار نمی گیرد.

۱۷-۶- بررسی فرضیه ۶

بین هوش معنوی و تورش رفتاری پشیمان گریزی رابطه معناداری وجود دارد. بر طبق ضریب مسیر (۰/۶۳-) و آماره آزمون (۳/۱۶-) در جدول ۷ (که در خارج بازه ۲/۵۸- تا ۲/۵۸+ قرار گرفته است)، و همچنین ضریب همبستگی (۰/۵۸-) در جدول ۶، می توان بیان نمود که بین متغیر هوش معنوی و تورش رفتاری پشیمان گریزی رابطه معناداری وجود دارد و رابطه این دو متغیر باهم خطی و از نوع منفی (معکوس) می باشد. از این رو فرضیه ۶ در سطح اطمینان ۹۹٪ مورد پذیرش قرار می گیرد.

نتیجه گیری نهایی

بین هوش معنوی به عنوان متغیر مستقل و تورش های رفتاری سرمایه گذاران در بورس اوراق بهادار تهران نظیر خودکنترلی، زیان گریزی، پشیمان گریزی و داشته بیش نگری رابطه معناداری وجود دارد، یعنی هرچقدر هوش معنوی فرد بالاتر باشد، تورش های رفتاری آنها کاهش پیدا خواهد کرد. و بین هوش معنوی و تورش های بهینه بینی و دگرگون گریزی رابطه معنادار مشاهده نمی شود.

تحقیق پیش رونتاب و پیامدهای زیر را دربرداشته است:

- توسعه علم و آگاهی در حوزه مالی رفتاری مرتبط با بازار سرمایه و استفاده از انواع هوش در افزایش توان تصمیم گیری سرمایه گذاران در مواقع اتخاذ تصمیم
- توان افزایش سرمایه گذاران بازار بورس و جلوگیری از خطاهای ناخواسته آنان در فرایند سرمایه گذاری
- آشنایی سرمایه گذاران با انواع مختلف سوگیری ها که به نوعی آنان را در اجرای تصمیم دچار بحران و خطاپذیری می نماید.
- ارائه خدمات علمی به دست اندرکاران بورس و آگاهی بخشی به افرادی که کمتر با پدیده های علمی و مطالعات پژوهشی سر و کار دارند.
- آموزش کاربرست پژوهش و تحقیق در حوزه سرمایه و دانش بنیان کردن سرمایه گذاری

منابع و مأخذ

۱. ایران نژاد، مهدی. (۱۳۸۲). "روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی". نشر مدیران.
۲. اسلامی بیدگلی، غلامرضا و کردلوئی، حمیدرضا. (۱۳۸۸)، "مالی رفتاری، مرحله گذر از مالی استاندارد تا نوروفایننس"، مجله مهندسی مالی و مدیریت پرتفو، شماره ۱.
۳. بوژمهرانی، سمانه. (۱۳۸۸). "تعیین رابطه هوش معنوی با اختلالات شخصیت در والدین شهرستان علی اباد کتول"، پایان نامه کارشناسی ارشد، بهشهر. نشر دانشگاه پیام نور.
۴. پمپین، میشل ام. (۱۳۸۸). "دانش مالی رفتاری و مدیریت دارایی"، ترجمه بدری، احمد، انتشارات کیهان، چاپ اول، شهر یور.
۵. حافظ نیا، محمد رضا. (۱۳۷۷). "روش تحقیق در علوم انسانی"، انتشارات سمت، چاپ اول.
۶. دلاور، علی (۱۳۸۴). "روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی". نشر ویرایش.
۷. سکاران، اوما (۱۳۸۶). "روش‌های تحقیق در مدیریت". ترجمه صائبی، محمد و شیرازی، محمود. تهران، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
۸. صدقی خوراسگانی، حسین. (۱۳۸۴). "بررسی، شناسایی و توصیف سبک‌های غالب سرمایه‌گذاران در بازار سهام تهران" پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
۹. صانعی، مجید. (۱۳۹۱) "رابطه هوش هیجانی با گرایش‌های رفتاری در تصمیمات سرمایه‌گذاران بورس اوراق بهادار تهران"، شاهرود، پایان نامه کارشناسی ارشد.
۱۰. فلاح پور، سعید و عبدالهی، غلامرضا. (۱۳۹۰). "شناسایی و وزن دهی تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران در بازار بورس اوراق بهادار تهران: رویکرد AHP فازی"، نشریه تحقیقات مالی دوره ۱۳، شماره ۳۱
۱۱. قلی پور، آراین، قلی پور، فتانه و سعدی، رسول. (۱۳۸۹)، "بررسی اثرات شخصیت سرمایه‌گذاران و خطاهای ادراکی در سرمایه‌گذاری آنها در بورس اوراق بهادار تهران"، مجله تحقیقات مالی دانشگاه تهران، شماره ۲۹
۱۲. کشمیری، مهدیه و فاطمه عرب احمدی، (۱۳۸۷). "هنجاریابی مقدماتی آزمون هوش معنوی در دانشجویان دانشگاه منابع طبیعی گرگان"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز بهشهر
۱۳. لطفی، محدثه و سیار، سمیه (۱۳۸۷). "رابطه هوش معنوی و سلامت روان افراد ۱۵ سال به بالا شهرستان بهشهر"، پایان نامه دانشگاه پیام نور بهشهر.

۱۴. محزون، نیما(۱۳۸۹). "بررسی ارتباط میان ویژگی های فردی، حرفه ای و شخصیتی با تورش های رفتاری متداول در میان مدیران سرمایه گذاری و فعالان بازار سرمایه ایران"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اقتصادی.
۱۵. هومن، حیدر علی (۱۳۸۷). "مدلی یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل". تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
۱۶. یعقوبی، ابوالقاسم (۱۳۸۹). "بررسی رابطه هوش معنوی با میزان شادکامی دانشجویان دانشگاه بوعلی"، فصلنامه پژوهش در نظام آموزشی، شماره ۹.
17. Amos Tversky and Daniel Kahneman, (1986) "Rational Choice and the Framing of Decisions," *Journal of Business* 59: S251-S278.
18. Ameriks, J., Wraniak, T. & Salovey, P. (2009). "Emotional intelligence and Investor Behavior". The Research Foundation of CFA Institute.
19. Brian King, David (2008). "Rethinking claims of spiritual intelligence trent". University Peterborough, Ontario, Canada.
20. Bar-On, R., D. Tranel, N.L. Denburg, and A. Bechara. (2003). "Exploring the Neurological Substrate of Emotional and Social Intelligence." *Brain*, vol. 126, no.8(August):1790-1800.
21. Buontempo, G. (2005). "Emotional intelligence and decision making: The impact on judgment biases (Doctoral dissertation)". *Dissertation Abstracts International*, 66(053), 244. (UMI No. 3174752).
22. Dowling M. , Lucy B. (2004). "The Role Of Feelings In Investor Decision Making", University Of Dublin, Trinity College, www.ssrn.com.
23. D. Kahneman and M. Riepe, (1998) "Aspects of Investor Psychology," *Journal of Portfolio Management*: 52-64.
24. Elmer, L., MacDonald, D., & Friedman, H. (2003). "Transpersonal psychology, physical health, and mental health: Theory, research and practice" *Humanistic Psychologist*, 31: 159-181
25. George, L., Larson, D., Koenig, H. & MC Cullough, M. (2000). "Spirituality and Health: What We Know, What we need to know". *Journal of Social & Clinical Psychology*, 191(1), 102-116.
26. Gardner, H. (2000). "A case against spiritual intelligence", *The International Journal for the Psychology of Religion*, Vol. 10, PP: 27-34
27. King DB, DeCicco TL. (2009) "A Viable Model and Self-Report Measure of Spiritual Intelligence". *The International Journal of Transpersonal Studies*.;28:68-85

28. Leach, M. M. & Lark, R. (2004). "Does Spirituality Add to Personality in the Study of Trait Forgiveness? Personality and Individual Differences", 37(1), 147-156.
29. Meir Statman and Kenneth L. Fisher, (2000) "Cognitive Biases and Market Forecasts," Journal of Portfolio Management
30. Pompian, Michael M., (2006) . "Behavioral Finance and Wealth Management : How to Build optimal Portfolios That Account For Investor Biases", John Wiley & Sons, Ltd.
31. Richard H. Thaler and Hersh M. Shefrin, (1988). "The Behavioral Life-cycle Hypothesis," Economic Inquiry
32. Samuelson W . and R.J. Zeckhauser (1988), "Status Quo Bias in Decision Making", Journal of Risk and University 1, No. 1, Pp:7-59.
33. Voaghan, f. (2003). "What is spiritual intelligence? Journal of Humanistic Psychology". 42, (2).
34. Verma gakhhar, divya, (2013), "A study of factors Affecting Investment Decision: With Special Reference to Spiritual Intelligence", University, Dwarka, New delhi, India
35. Wiggleseorth, C. (2004) "spiritual intelligence and why matters". www.consciospursuits.com.
36. Zohar, D & Marshall, I. (2000) "SQ- spiritual intelligence, the ultimate intelligence: Bloom".

Archive of SID